

Kovalchuk V. P. The history of formation and development of the village Isaevo of Nikolaevskij district in Odessa region.

On the example of the village Isaevo in Odessa region, which was founded in the years of colonization of the Ukrainian South, is shown how and under what conditions the formation and development of human settlements in the region in 18–20th centuries was happening.

М. С. Кучерук

СПРОБИ ЗМІНИТИ КОНСТИТУЦІЮ (2003–2005 рр.) І ПОЗИЦІЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ

Конституція в будь-якій державі була, є і буде головним законом. Конституція — це не просто перелік головних прав і свобод людей. Саме в конституції прописані основні засади державності, в ній вказано, який державний устрій є в тій чи іншій країні.

Конституція України, прийнята 1996 року, була компромісом. Вона надавала значні повноваження і Президенту, і Парламенту, заклавши таким чином апріорі механізм протистояння між цими гілками влади.

Вивчення конституційних процесів має надзвичайно важливе значення. До сих пір не проведено конституційної реформи і не знято протиріч у системі розподілу владних повноважень. Це є гальмом для розвитку України, тому що не можна рухатись далі, не визначивши своїх позицій у ключових питаннях.

Під час роботи над даною працею були використані першоджерела: заяви та ухвали НРУ, статті в газетах, інтерв'ю. Стаття є спробою вивчити дану тематику, спираючись виключно на них.

Метою статті є вивчення процесу боротьби за проведення конституційної реформи як однієї із складових демократичного суспільства і внеску Народного Руху України у справу розбудови демократії.

Конституція проіснувала шість років без змін. Вона посправжньому була актуальна лише для влади, а її недоліки чи недоречності реально впливали лише на носіїв влади. Сторони навколо конституційного конфлікту посилались на волю наро-

ду, який, за висловом журналістів, «не здогадувався про те, що бажав конституційних змін» [8].

Таким чином, зіткнення було неминучим. Інакше це б суперечило законам діалектики. Тому що і президент, і парламент є центрами влади. Оскільки влада одна, то й центр влади повинен бути один. Конституція 1996 року створила два рівнозначні центри влади, що викликало суперечки і конфлікти. Дві рівнозначні сили завжди знаходяться в боротьбі. Така є природа речей. І тому не варто вихваляти Конституцію. Коли немає єдиного центру влади, це не демократія, це хаос. Але питання в тому, у кого вистачить сил і рішучості провести Конституційну реформу, забравши найважливіші повноваження собі.

Відносини Верховної Ради і Президента України були вкрай неконструктивні. Голова держави отримував все більше важелів впливу на парламент, намагаючись перетворити його у повністю підконтрольний орган. Причинами цього були недостатня правова урегульованість відносин між парламентом і президентом, відсутність в країні стійких традицій парламентаризму і демократії [4]. А також і суб'єктивний фактор — намагання діючого Президента мати справу з «контрольованим» парламентом, котрий законодавчо оформляв би політичну волю голови держави. Це мало своїм наслідком постійний конфлікт Л. Кучми з парламентом.

Але і парламент опирався намаганням президента зосередити всі важелі влади в себе. Говорити про те, що парламент — це «останній бастион» демократії в Україні, є перебільшенням. Боротьба за владу — це і є демократія. В Україні, на жаль, ця боротьба виходила на перший план на протязі всіх років незалежності, що і заважало прийняттю конструктивних рішень, які необхідні заради процвітання України. Також перебільшенням є те, що парламент є єдиною трибуною, де опозиційні сили можуть заявити про свою позицію і в якійсь мірі впливати на державну політику [4].

Голова держави ініціював свій план конституційних змін, які ще більше обмежували повноваження парламенту, і головна боротьба у парламенті велась за проведення конституційної реформи.

24 серпня 2002 року, виступаючи по телебаченню з нагоди річниці незалежності, президент заявив про необхідність пере-

ходу до парламентсько-президентської республіки і до парламентських виборів на пропорційній основі. Л. Кучма пообіцяв подати проект політичної реформи на всенародне обговорення і запропонував як перший крок уже нинішньому парламенту створити коаліційний уряд.

У своїй заяві від 7 вересня НРУ відкинув пропозиції Л. Кучми. НРУ вважав за необхідне в тодішній ситуації для поступового і послідовного переходу до перспективної моделі державного устрою України в рамках існуючої президентсько-парламентської моделі підсилення ролі парламенту в системі державної влади України [2]. Для цього необхідним було спочатку:

- прийняти закон про Кабінет міністрів, який би гарантував певний вплив парламенту не тільки на призначення прем'єр-міністра, але й інших членів уряду;
- внести зміни до Закону про державні адміністрації з їх підпорядкуванням Кабінету Міністрів України;
- прийняти закон про Президента України, де була б чітко окреслена роль канцелярії Президента;
- прийняти закон про вибори до парламенту на пропорційній основі [2].

5 березня 2003 року Президент виніс на всенародне обговорення проект Закону «Про внесення змін до Конституції України». Це одразу викликало шквал критики з боку опозиції. Наприклад, член Конституційної комісії, створеної Президентом, народний депутат Р. Зварич на «круглому столі» заявив, що на засіданнях комісії цей проект не обговорювався. Пропрезидентські фракції, як не дивно, були солідарні з опозицією. Так, член фракції НДП Л. Супрун заявила, що з фракцією з приводу конституційних новацій Президента ніхто не радився, і фракція не виробила свого відношення до даного проекту [4].

Аналіз проекту свідчив (якщо вірити експертам), що по своїй суті він був напрямлений на досягнення мети, яка протирічила задекларованому Президентом України. Тобто — на посилення повноважень не парламенту, а самого президента [4]. Навіть досить близькі до влади експерти (М. Погребинський, В. Малінкович) підготували власний проект змін до Конституції, який мав мало спільного з офіційним проектом [4].

Тому єдиним засобом обмежити законотворчу активність Президента парламентарії вважали написання альтернатив-

ного проекту. Завдяки зусиллям групи депутатів (в першу чергу Олександра Мороза і Віктора Мусіяки) тимчасова спеціальна конституційна комісія Верховної Ради значно активізувала свою роботу. Цей орган збирався декілька разів і після довгих, а часом досить бурних дискусій прийшов до принципової згоди по більшості суперечливих питань. За основу було взято проект, розроблений Морозом. Уважно вивчивши проект, комісія внесла до нього багато поправок, авторами лівової частки яких виступили Степан Гавриш, Віктор Мусіяка, Георгій Крючков, Юрій Ключковський і Микола Катеринчук [10].

За роботою тимчасової комісії гарант слідкував пильно, але в успіх альтернативного проекту не дуже вірив.

Загалом, політична історія незалежної України характеризується постійними кризами. Чергова криза настала і з намаганнями Президента України провести конституційну реформу. Впливовий представник адміністрації Президента, посиляючись на широкомасштабне соціологічне дослідження, повідомляв газеті «Дзеркало тижня», що Україна залишалася далекою від готовності до соціального вибуху, але погоджувався з тим, що соціальне очікування активного лідера було високе як ніколи. Втрата існуючих у опозиції важелів влади мала і позитивну сторону, виражену, окрім консолідації опозиції, у появі лідера, здатного називати речі своїми іменами, синхронізувати дію демократичних сил і суспільства [20].

Таким лідером вважався В. Ющенко. В інтерв'ю газеті «Дзеркало тижня» він прокоментував ситуацію і визначив наступні кроки опозиції: «...якщо на протязі тижня компромісу не буде досягнуто, то, я вважаю, політична ситуація в Україні буде розвиватися наступним чином: якщо парламент і подалі буде знаходитися на зовнішньому управлінні, то мені, як народному депутату, як людині, для якої демократія є формою релігії, доведеться перегорнути сторінку українського парламентаризму. Якщо політичні сили при посередництві парламенту не зможуть зупинити деспотію — то заговорить вулиця. Вісім місяців в парламенті, не дивлячись на провокації адміністрації Президента, ми пропонували діалог. Нас відштовхували, але ми не впадали в амбіції, розуміючи, наскільки очікуваними і важливими для країни можуть стати результати

консенсусу або навіть компромісу. Але якщо на наступному тижні пропрезидентські сили не визнають необхідність фундаментальної ревізії політичних відносин, що склалися, ми з легким серцем зможемо сказати: ми зробили все, що могли. Нашу мову не розуміють. Ми переходимо на іншу мову, багатоміліонну» [20].

Президент України Л. Кучма не залишався у боргу, і відповідав на закиди опозиції. Він висловлював побажання, щоб в Україні з'явилася цивілізована опозиція, зауваживши: «не повинно бути сумнівів, що країні потрібна опозиція, яка не даватиме можливостей робити помилкові кроки, пропонуватиме альтернативні рішення. Однак це повинна бути цивілізована опозиція, яка діяла б в межах правового поля». Такою опозицію на чолі з В. Ющенком Леонід Кучма не вважав. А тому дії неконструктивної опозиції завдавали Україні багато збитків, зокрема, економічних, політичних, моральних [6].

Л. Кучма виступив по телебаченню з ініціативою винести на всенародне обговорення проект змін до Конституції України. У зверненні гарант підсумував: президентсько-парламентська система відіграла дуже важливу історичну роль — особливо у перші роки державності, забезпечуючи стабільність і суспільства, і держави. Але стало абсолютно зрозуміло, що в чинній Конституції, по суті, був закладений механізм протистояння законодавчої і виконавчої влади [7]. Відбулися парламентські слухання «Реформа політичної системи в Україні: мета та концептуальні засади конституційних змін». Конкретним приводом для слухань стало подання главою держави для попереднього ознайомлення в парламенті законопроекту про внесення змін до Конституції України [5].

У Верховній Раді перебувало п'ять законопроектів про внесення змін до Конституції. Базовим був поданий депутатами і зареєстрований під номером 0999. Цей проект, що пройшов експертизу в Конституційному Суді України, передбачав розширення повноважень Верховної Ради у частині формування і діяльності уряду та інших центральних органів влади, утворення парламентської більшості, позбавлення мандата у разі виходу депутата з фракції, деталізації окремих важелів стримувань та противаг між гілками влади, президентом і парламентом [5].

В. Ющенко вважав, що істинною ціллю влади в запропонованій реформі — не що інше, як продовження своїх владних повноважень незаконним шляхом і забезпечення самозбереження. Для цього, за його словами, влада обрала антиконституційний шлях і готувала політичний переворот [16]. Опозиція була категорично проти пропозицій проведення референдуму з питань політичної реформи, «бо знову буде фальсифікація, підміна бюлетенів, «мертві душі» та 102 відсотки голосів на підтримку ініціатив Президента» [16].

Водночас опозиція не виступала проти конституційної реформи. Більше того, В. Ющенко наголошував, що політична реформа потрібна, як кисень [16].

Депутати виносили все нові і нові проекти, і коли кількість їх стала критичною, Л. Кучма заявив про бажання відкликати свій законопроект стосовно змін до Основного Закону із Конституційного Суду. Голова держави зізнався, що його не задовольняють «правила гри», які можуть загнати, власне, самі реформи у глухий кут. Крім того, Леонід Кучма розкритикував депутатський законопроект, в якому Президент — «лялька». Водночас, за його словами, Україна має бути з сильним Гарантом Конституції [9].

НРУ виступав проти змін до Конституції, що були запропоновані пропрезидентською більшістю. Політична Рада Народного Руху України констатувала, що проект Закону «Про внесення змін до Конституції України», розроблений Тимчасовою спеціальною конституційною комісією Верховної Ради України, орієнтований на глибокий перегляд співвідношення повноважень найвищих органів влади в Україні. На відміну від законопроекту, винесеного Президентом України на всенародне обговорення, проект конституційної комісії передбачав різке обмеження повноважень президента держави, зведення його ролі до церемоніальної, що означало фактичне перетворення України у суто парламентську республіку. Програма Народного Руху України не розглядає парламентську республіку як прийнятну форму організації влади в Україні, особливо з огляду на перехідний період, який переживає наша держава. Головною причиною затягування реформ, невизначеності внутрішньої політики і зовнішньополітичної орієнтації України НРУ вважав брак політичної волі у Президента

України, Кабінету міністрів, пропрезидентських фракцій Верховної Ради України.

3 травня 2003 року НРУ оприлюднив Ухвалу XIII Всеукраїнських Зборів (З'їзду) про політичну та конституційну реформу в Україні. В ній говорилося, що політична криза в Україні поглиблювалась і набувала системного характеру [17]. Реалізація президентських ініціатив перетворювала Україну на президентсько-безпарламентську республіку і призводила до авторитарного режиму. Тому запропоновані Президентом України зміни до Конституції НРУ вважав неприйнятними в цілому, і їх реалізація призвела б до звуження або повної ліквідації основ демократичного ладу в Україні.

XIII Всеукраїнські Збори (З'їзд) Руху схвалили аналіз законопроекту про внесення змін до Конституції, який дав Центральний Провід Руху у своїй Ухвалі від 4 квітня 2003 року. НРУ вважав, що перед тим, як вносити зміни до Конституції, потрібно було прийняти вкрай необхідні, але заветовані законодавчі акти — про Кабінет Міністрів України, про Президента України, про закони і законодавчу діяльність, про нормативно-правові акти, про адміністративно-територіальний устрій [17].

Водночас Збори Руху звернули увагу на небезпеку силового, антиконституційного рішення запропонованих змін через ініційоване Президентом всенародне обговорення, тобто референдум. НРУ вважав такі дії державним переворотом. І Збори закликали всі політичні сили України не допустити такого сценарію [17].

24 травня 2003 року була прийнята Ухвала НРУ про завдання на новому етапі. Основною метою було забезпечення перемоги В. Ющенко на президентських виборах 2004 року як гарантія демократичного розвитку української держави. Серед головних завдань Руху на новому етапі було зазначено розгортання роботи «Громадських комітетів захисту Конституції України» як механізм протидії авторитарному переродженню влади [18].

18 червня 2003 року, розглянувши проект Закону «Про внесення змін до Конституції України», розроблений Тимчасовою спеціальною конституційною комісією Верховної Ради України, Політична Рада Руху ухвалила вважати проект закону таким, що суперечить Програмі Народного Руху України, не відповідає

основним цілям політичної стратегії НРУ, національним інтересам України. А також зобов'язати партійну групу Народного Руху України у складі Фракції Блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» не підтримувати запропонований законопроект у разі його внесення на розгляд Верховною Радою України [19].

12 липня 2003 року була прийнята Заява Центрального Проводу Народного Руху України «Про політичну ситуацію в Україні». До чергових президентських виборів залишалось менше ніж півтора року. Політична ситуація в державі загострювалася. Конституційна реформа була розцінена як відверта спроба чинного режиму залишитися при владі. Позиція Народного Руху України з цього приводу була така: влада, яка топтала фундаментальні цінності демократії протягом всього свого існування, немає ані політичних, ані моральних підстав проводити «політичні реформи» в ім'я демократії [3].

В останній день сесійного тижня Верховна Рада прийняла в першому читанні проект закону про вибори народних депутатів на пропорційній основі. Фракція «Наша Україна» негативно оцінила такий крок. Представники фракції вважали, що чинна влада намагалась таким чином здійснити політичну реформу у зручний для себе спосіб [21].

У середині червня 2004 року парламент затвердив у першому читанні новий проект про внесення змін до Конституції України. У сутичці двох законопроектів — № 3207-1 і № 4180 — переміг другий. На останньому етапі доопрацювання першого проекту до його створення підключилися представники «Нашої України». За словами Олександра Мороза, котрий також значився в головних авторах документа, конституційна комісія врахувала майже всі пропозиції «нашоукраїнців». Але голосувати за нього у вирішальний момент ющенківці не стали. Їхня позиція зводилася до того, що конституційну реформу проводити треба, але після президентських виборів. Проект змін до Основного Закону в середу парламентом був затверджений і відправлений для експертизи в Конституційний Суд. Тільки проект під номером 4180, більш неприйнятний для «Нашої України», аніж номер 3207-1. Тепер же Віктору Ющенку та його соратникам залишалось заявляти, що Конституційний Суд не має права розглядати документ, оскільки він сам у своєму ж поданні вказував на ідентичність проекту № 4180 проекту

№ 4105. Тому, що був провалений парламентом, не набравши трьохсот голосів [1].

Головне — прикінцеві положення законопроекту. Відповідно до них усі ці нововведення набирали сили відразу після президентських виборів. Таким чином, стало зрозуміло, що головна мета Банкової — зуміти набрати 300 депутатських голосів для остаточного затвердження конституційних змін, устигнути до 31 жовтня поміняти прем'єр-міністра на того, кому вона може довірити збільшення повноважень і тим самим знизити інтерес до президентських виборів [1].

Президентська команда зазнала поразки у спробах реалізувати конституційну реформу. 8 квітня 2004 року Верховна Рада не ухвалила запропоновані Л. Кучмою зміни до Конституції України. З юридичної точки зору в системі державного управління зберігався статус-кво. Президент залишався ключовою політичною постаттю, повновагою, повномасштабною і практично повновладною. Таким чином, ціна виборів-2004 зростає. Кампанія обіцяла бути найдорожчою і найнещаднішою. У президента не було стабільної більшості. Він зробив усе для забезпечення голосування: підписав закони, котрі раніше багаторазово ветував, заплющив очі на АП з Морозом, увімкнув усі важелі — і програв. Ющенко здобув серйозну моральну перемогу [11]. Банкова виявила свою слабкість, опозиція — свою силу. Міф про всемогутність Кучми почав потихеньку розвіюватися. Міф про безпорадність Ющенка — також.

«Наша Україна» та Ющенко упродовж більш як року робили все можливе, щоб реформа не відбулася. У грудні 2004 року «НУ» погодилася підтримати конституційні зміни тому, що за це їй обіцяли змінити склад Центрвиборчкому й модернізувати виборчий закон. Тобто прибрати перешкоди на шляху до перемоги Віктора Андрійовича [12].

У жовтні 2004 року (перед першим туром президентських виборів) Ющенко прогнозував, що тодішня Рада «ввійде в історію як парламент, який провів глибоку політичну реформу... Реформа необхідна, і її буде здійснено. Зміни в Конституцію прийматимуться прозоро, законно й наберуть чинності у 2006 році, після обрання нової Верховної Ради...» У листопаді 2004 року (перед другим туром) уклав союз із лідером СПУ Морозом, узявши на себе зобов'язання сприяти прове-

денню політреформи і підтримати «конституційний» проект № 4180.

До компромісного варіанту конституційних змін підштовхнула «помаранчева революція». 8 грудня (перед «третім туром») у вітчизняному парламенті була досягнута політична домовленість. Ющенко пам'ятав про 9 березня 2001 року й не забув, до якої міри одне-єдине зіткнення мітингуючих із правоохоронцями перелякало всю країну. Ющенко не хотів переходити до боротьби з режимом в активну силову фазу [13]. Ющенко поставив свій підпис під так званими маріїнськими угодами, підтвердивши свою готовність забезпечити успішне проходження проекту № 4180 через парламент. У лютому 2005 року (після прийняття президентської присяги) підтвердив раніше взяту на себе обіцянку — не намагатися перешкоджати набранню чинності конституційних змін [12].

Головне нововведення прийнятих конституційних змін полягало в тому, що парламент отримує нові можливості впливу на Кабінет міністрів. Схематично модель була така:

- 1) після парламентських виборів Рада формує коаліцію;
- 2) коаліція пропонує президентові кандидатуру прем'єра;
- 3) із подачі президента призначає прем'єра, міністра оборони і голову МЗС;
- 4) із подачі прем'єра призначає персональний склад уряду [13].

Раніше президент призначав прем'єра (за поданням Ради) та інших керівників центральних органів виконавчої влади. І він же одноосібно всіх їх звільняв. Нині це ставало прерогативою Ради. Раніше Кабінет міністрів був відповідальним лише перед президентом. Тепер — перед ним і Верховною Радою. Раніше Кабінет міністрів складав повноваження перед новообраним президентом. Тепер — перед новообраною Верховною Радою [13].

Але вже у квітні Ющенко почав висловлюватися про конституційні новації досить жорстко. По-перше, Президент припустив, що процедуру внесення змін до Конституції може бути визнано не зовсім коректною з правової точки зору. По-друге, не виключив, що «певні політичні сили» спробують оскаржити законність реформування Основного Закону. По-третє, не став заперечувати можливість проведення референдуму з цього при-

воду, застерігши, що особисто він до цього жодного стосунку не матиме [12].

Що ближче 1 січня, то частіше політична реформа ставала об'єктом для нищівної критики. Провладних викривачів закону № 2222 обурювало аж не запровадження механізму кабального імперативного мандата, і не повернення прокуратури «радянської» функції загального нагляду. Дві головні тези антиреформаторів звучали так:

- країна не доросла до парламентаризму;
- неприпустимо, щоб всенародно обраний президент був опущений до рівня «англійської королеви» [14].

23 січня 2005 року відбулося телевізійне звернення Ющенка народу, яке було присвячене річниці інаугурації. Віктор Андрійович про Конституцію сказав наступне: «Я визнаю, що з 1 січня 2006 року в країні діє оновлена Конституція. Але я не вважаю її ідеальною». Сумнівів не залишалось: гарант був твердий у своєму намірі анулювати результати політреформи [15].

Таким чином, можна зробити висновок, що боротьба за проведення конституційної реформи спричинила політичну кризу в країні. Була розгорнута справжня війна між політичними силами, і Народний Рух України повністю підтримав позицію Віктора Ющенка. Шкода тільки, що за цими політичними баталіями сторони так і не змогли досягти консенсусу і внести такі зміни до Конституції, які, хоч і не задовольняли б усіх, але які позбавили б українську державу невизначеності. Тому що, прийнявши до уваги те, що нова редакція Конституції не стала чинником стабільності, можна констатувати, що віз і нині там.

Джерела та література

1. Дмитричева О. День реформи Конституції // Дзеркало тижня. — 2004. — № 25. — С. 2.
2. Заява Центрального Проводу Народного Руху України щодо ініціативи Президента України Л. Кучми стосовно перетворення України на парламентсько-президентську республіку // Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — С. 345–346.
3. Заява Центрального Проводу Народного Руху України «Про політичну ситуацію в Україні» // Народний Рух України: Ухвали,

- заяви, звернення (травень — серпень 2003 року). — Київ, 2003. — 62 с. — С. 37–39.
4. Жданов И., Якименко Ю., Центр Разумкова. Последний бастион демократии? // Зеркало недели. — 2003. — № 13. — С. 2.
 5. Івашко О., Карась А. Критерій один — національні інтереси // Голос України. — 2003. — № 69. — С. 1–2.
 6. Королук В. Глава держави про рік минулий і про рік прийдешній // Голос України. — 2002. — № 248. — С. 2.
 7. На суд громадськості. Із телевізійного звернення Президента України Леоніда Кучми з нагоди підписання Указу про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» // Голос України. — 2003. — № 44. — С. 2.
 8. Несенко М. Шість років компромісу: Для кого потрібно змінювати Конституцію // День. — 2002. — № 113. — С. 4.
 9. Пристрасті за «лялькою» і сильним гарантом // Голос України. — 2003. — № 131. — С. 3.
 10. Рахманін С. «Если я попался вам навстречу, значит, вам со мной не по пути» // Зеркало недели. — 2003. — № 18. — С. 3.
 11. Сергій Рахманін. Що таке реформа і як з нею боротися? // Дзеркало тижня. — 2004. — № 14. — С. 1–2.
 12. Сергій Рахманін. Євангеліє від лукавого // Дзеркало тижня. — 2005. — 2005. — № 25. — С. 1, 2.
 13. Сергій Рахманін. Перенедоперемогли // Дзеркало тижня. — 2004. — № 50. — С. 1–2.
 14. Сергій Рахманін. Союз непримиренних однодумців // Дзеркало тижня. — 2005. — № 50. — С. 1–2.
 15. Сергій Рахманін. Вступ до референдуму. Короткий курс // Дзеркало тижня. — 2006. — № 3. — С. 1–2.
 16. Треба змінювати владу. Виступ В. Ющенко під час парламентських слухань «Реформа політичної системи в Україні: мета та концептуальні засади конституційних змін» // Голос України. — 2003. — № 77. — С. 9.
 17. Ухвала XIII Всеукраїнських Зборів (З'їзду) Народного Руху України про політичну та конституційну реформу в Україні // Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — С. 352–355.
 18. Ухвала Народного Руху України «Про завдання Руху на новому етапі» // Народний Рух України: Ухвали, заяви, звернення (травень — серпень 2003 року) — Київ, 2003. — 62 с. — С. 6–7.
 19. Ухвала Політичної Ради Народного Руху України «Про ставлення Народного Руху України до проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України» // Народний Рух України: Ухвали, заяви, звернення (травень — серпень 2003 року) — Київ, 2003. — 62 с. — С. 22–23.

20. Ющенко В. «Если деспотию не остановит парламент — заговорит улица»: беседовала Юлия Мостовая // Зеркало недели. — 2002. — № 49. — С. 2.
21. Яцёмбська І. Піррова перемога — поки що в першому читанні // Народна газета. — 2004. — № 10. — С. 1.

Анотації

Kucheruk M. S. Попытки изменить Конституцию (2003–2005 гг.) и позиция Народного Руха Украины.

Изучение конституционных процессов имеет чрезвычайно важное значение. До сих пор не проведена конституционная реформа, и не разрешены противоречия в системе распределения властных полномочий. Это и есть тот тормоз в развитии современной Украины, который не позволяет двигаться дальше. Цель статьи — изучение процесса борьбы за проведение конституционной реформы как одной из составляющих демократического общества и роли Народного Руха Украины в процессе демократизации страны.

Kucheruk M. S. Attempts to change the Constitution (2003–2005) and position of Narodny Rukh of Ukraine.

Studying of the constitutional processes is the matter of extremely great importance. Till now the constitutional reform is not held, and contradictions in the system of distribution of the office are not resolved. It is the obstacle in the development of modern Ukraine which doesn't allow the country to move on. The purpose of article is to study the process of struggle for the constitutional reform as one of the components of a democratic society and a role of Narodny Rukh of Ukraine in the process of country's democratization.

В. С. Лопаків

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СЬОГОДНІ І ЗАВТРА

Пенсійне забезпечення громадян є важливою складовою соціальної політики держави. Рівень життя пенсіонерів — це один з найголовніших індикаторів, за яким можна судити про соціальний захист населення в країні. Чинною Конституцією та Декларацією про державний суверенітет Україну оголошено соціальною державою, а основним принципом соціальної держави є забезпечення гідних умов для життя людини. Проте